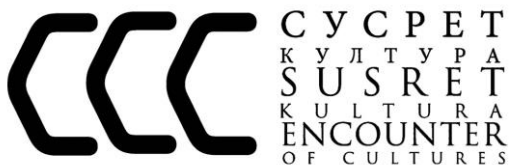

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet

Deveti međunarodni interdisciplinarni simpozijum

SUSRET KULTURA

Zbornik radova

Novi Sad
2018

Izdavač

Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu
www.ff.uns.ac.rs

Za izdavača

Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš, dekan

Urednici

Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš
Doc. dr Željko Milanović

ISBN

978-86-6065-465-8

Deveti međunarodni interdisciplinarni simpozijum *Susret kultura* održan je 1. decembra 2016. godine.

Imejl adresa Skupa: susret.kultura@ff.uns.ac.rs

Programski odbor

Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš	<i>Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija</i>
Prof. dr Jasmina Grković Mejdžor	<i>Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija</i>
Prof. dr Angela Rihter	<i>Univerzitet Martin Luter, Hale-Vitenberg, Nemačka</i>
Prof. dr Ala Tatarenko	<i>Univerzitet Ivan Franko, Lavov, Ukrajina</i>
Prof. dr Bjorn Hansen	<i>Univerzitet u Regenzburgu, Nemačka</i>
Dr Erik Gordi	<i>Univerzitetski koledž u Londonu</i>
Prof. dr Boris Dudaš	<i>Univerzitet u Rijeci, Hrvatska</i>
Dr Ojgen Krist	<i>Kulturna zadužbina dunavskih Švaba, Baden-Virtemberg, Nemačka</i>
Prof. dr Ioana Vid	<i>Zapadni univerzitet Temišvar, Rumunija</i>
Prof. dr Vesna Požgaj Hadži	<i>Univerzitet u Ljubljani, Slovenija</i>
Prof. dr Pleh Čaba	<i>Univerzitet Esterhazi, Mađarska</i>
Prof. dr Balandin Kiril	<i>Državni univerzitet Lobačevski, Nižnji Novgorod, Rusija</i>
Prof. dr Renate Hansen Kokoruš	<i>Univerzitet Karl-Francens, Grac, Austrija</i>

Organizacioni odbor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Prof. dr Maja Marković	<i>Odsek za anglistiku</i>
Prof. dr Dragan Prole	<i>Odsek za filozofiju</i>
Doc. dr Gordana Ristić	<i>Odsek za germanistiku</i>
Prof. dr Eržebet Čanji	<i>Odsek za hungarologiju</i>
Prof. dr Ivan Jordović	<i>Odsek za istoriju</i>
Prof. dr Bojana Stojanović Pantović	<i>Odsek za komparativnu književnost</i>
Prof. dr Dejan Pralica	<i>Odsek za medijske studije</i>
Prof. dr Jovana Milutinović	<i>Odsek za pedagogiju</i>
Doc. dr Dejan Pajić	<i>Odsek za psihologiju</i>
Prof. dr Tamara Valčić Bulić	<i>Odsek za romanistiku</i>
Prof. dr Laura Spariosu	<i>Odsek za rumunistiku</i>
Prof. dr Janko Ramač	<i>Odsek za rusinistiku</i>
Prof. dr Anžela Prohorova	<i>Odsek za slavistiku</i>
Prof. dr Jarmila Hodolič	<i>Odsek za slovakistiku</i>
Prof. dr Pavle Milenković	<i>Odsek za sociologiju</i>
Prof. dr Vladislava Ružić	<i>Odsek za srpski jezik i lingvistiku</i>
Prof. dr Nikola Grdinić	<i>Odsek za srpsku književnost</i>

Izvršni odbor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš
Prof. dr Biljana Šimunović Bešlin
Prof. dr Olivera Knežević Florić
Prof. dr Dragan Prole
Doc. dr Željko Milanović
Prof. dr Ivana Đurić Paunović
Isidora Gordić
Tomislav Bukatarević
Kristina Ivšić
Jelena Trivunić Malešević
Jasna Milošević
Igor Lekić
Maja Hovanjski
Zoran Milošević
Jaroslav Kovač
Ljiljana Siriški, sekretar Odbora

Recenzenti

Prof. dr Adam Svetlik
Prof. dr Aleksandar Kasaš
Prof. dr Ana Makišova
Doc. dr Anžela Prohorova
Prof. dr Biljana Šimunović Bešlin
Prof. dr Bojana Stojanović Pantović
Dr Daniela Marčok
Doc. dr Davorika Maravić
Prof. dr Dojčil Vojvodić
Prof. dr Dragan Prole
Prof. dr Dragica Koljanin
Doc. dr Dragoljub Perić
Prof. dr Dušanka Zvekić Dušanović
Prof. dr Edit Katona
Prof. dr Goran Vasin
Prof. dr Gorana Raičević
Prof. dr Gordana Pokrajac
Prof. dr Gordana Štasni
Prof. dr Iren Lanc

Dr Ivana Ivanić
Prof. dr Jarmila Hodolić
Prof. dr Jasmina Jokić
Prof. dr Jasmina Klemenović
Doc. dr Jasna Uhlarik
Dr Jelena Maričević
Prof. dr Kornelia Farago
Mr Ksenija Segedi
Prof. dr Laura Spariosu
Prof. dr Ljiljana Pešikan Ljuštanović
Prof. dr Marija Pastor Kiči
Prof. dr Mihajlo Fejsa
Doc. dr Mina Đikanović
Prof. dr Miroslav Dudok
Prof. dr Nataša Milivojević
Doc. dr Nenad Ninković
Doc. dr Nevena Varnica
Prof. dr Predrag Novakov
Prof. dr Radoslav Eraković

Doc. dr Radoslava Trnavac
Doc. dr Sanja Paripović Krčmar
Prof. dr Slobodan Vladušić
Prof. dr Snežana Božanić
Doc. dr Sonja Veselinović
Doc. dr Strahinja Stepanov
Prof. dr Tvrtko Prčić
Prof. dr Vladimir Gvozden
Prof. dr Zoltan Đere
Doc. dr Željko Milanović
Prof. dr Zoroslav Spevak

Svi radovi objavljeni u Zborniku radova sa Devetog međunarodnog interdisciplinarnog simpozijuma *Susret kultura* anonimno su recenzirani i dobili su po dve pozitivne recenzije.

Autori su odgovorni za jezičku korektnost svojih radova.

RAZLIČITI ASPEKTI KULTURE U UDŽBENICIMA SRPSKOG JEZIKA KAO STRANOG ZA SREDNJI NIVO: *SRETAN PUT I UČIMO SRPSKI* 2²

Studying the language of a people without knowing anything about the culture behind that people represents a limitation in that learning mere grammatical rules, outside of the context in which they are used, prevents the development of the pragmatic ability which is indispensable for communication. If, on the one hand, culture is observed through as linguistic production (sayings, idioms, lexical choices) and non-verbal production (from proxemics to gesture), on the other, it is seen as a representation of a society, on both a material (monuments, architecture, landscape) and a spiritual level (religion, works of art and literature, music, customs, festivities). Knowledge of the diastratic, diaphasic, diatopic and diamesic varieties of the language provide the student with versatility in communicating, possibly allowing him/her to integrate into a given linguistic group. In order to reach this aim, the gradual introduction of authentic materials would be necessary. These would eventually replace those designed purely for teaching purposes, essential at beginner-level, as the student progresses. The analysis of the two language textbooks chosen shows that the cultural themes depend on the choice of the individual authors who, in this case, view the culture in question from two different angles: that of the native speaker and that of the foreign learner.

Key words: language and culture, Serbian as a foreign language, textbooks, communication.

Odnos jezika i kulture

Kultura u nastavi stranih jezika

Tema odnosa jezika i kulture, iako aktuelna, nije novijeg datuma. Još 1968. godine, prisustvo kulture u nastavi jezika izučavao je Bruks (Brooks), te je uočio neophodnost definisanja same reči kultura koje bi nam ukazalo na to koje kulturološke teme treba uvesti u proces nastave i na kom nivou. U pokušaju definisanja pojma kulture Bruks eliminacijom nabraja ono što ona, po njemu, nije: geografija, istorija, folklor, sociologija, književnost, civilizacija, ne osporavajući da ujedinjeni svi ovi elementi aktivno učestvuju u stvaranju te iste kulture na nivou pojedinca i njegovog odnosa prema njima. „Culture refers to the individual's role in the unending kaleidoscope of life situations [...]

---

¹ oljaarsic@hotmail.com

² Ovaj rad rađen je u okviru doktorskih studija Digitalne humanistike na Univerzitetu u Torinu i Denovi pod mentorstvom prof. dr Ljiljane Banjanin.

every human being, from infancy onward, justifies the world to himself as best he can, associates with those around him, and relates to the social order to which he is attached“ (Brooks 1968)

Značaj individualnog i kolektivnog u poimanju kulture

Individualno *versus* kolektivno poimanje kulture primećuje se u svim pokušajima definisanja odnosa kulture i jezika. Sa jedne strane, dakle, govori se o neophodnosti usvajanja opštih kulturnih modela jedne zajednice (Bruner 2000), zajedničkih konotativno-kulturnih značenja (Celentin & Serragiotto 2000), dok se sa druge strane jezički izraz smatra izrazom ličnosti pojedinca kao jedinke u društvenim okvirima kulturno-lingvističke zajednice (Titone 1996). Jezik je tako ne samo povezan sa kolektivnim osobinama jedne zajednice, već je iznad svega izraz najintimnijeg unutrašnjeg sveta pojedinca koji u procesu interlokucije izražava svoja ubeđenja, ideje i poglede na svet. Zajedničko ili kolektivno u shvatanju kulture vezano je za antropološki pristup koji tumači kulturu kroz kulturnu baštinu, običaje, stil života (Ciliberti 2012; Benucci 1995), rituale, jezik, pa čak i tišinu i gestove (Sharifian 2011), ali i za humanistički pristup koji uključuje tzv. višu kulturu tj. umetnost, muziku, književnost, arhitekturu itd. Prožimanje kolektivnog i individualnog prisutno je u tumačenju kulturnih posebnosti kroz jezički izraz tj. korišćenje idioma, frazeologizama, metafora, poslovice, opscenosti (Benucci 1995), koji su zajedničke čitavoj jednoj društvenoj zajednici, ali koje pojedinac koristi i prilagođava situacionom kontekstu u skladu sa svojim karakterom i komunikativnim ciljevima.

Jezik u službi komunikacije

Komunikativna kompetencija u nastavi stranog jezika

Pored uloge jezika „u mišljenju, spoznavanju i tumačenju stvarnosti osnovni zadatak mu je da služi kao prikladno sredstvo društvene interakcije i komunikacije“ (Bugarski 2005). Sa komunikativnim pristupima u učenju jezika, uveden je pojam komunikativne kompetencije koja u centar stavlja kulturu i pragmatično korišćenje jezika u različitim situacijama. Registar ili funkcionalan stil menja se u odnosu na kontekst i društvenu ulogu koja povezuje učesnike u komunikaciji, pa se tako fokus sa kulture kao proizvoda pomera na kulturu kao aktivan proces u tesnoj vezi sa jezikom. Poznavanje jezičkih varijeteta i varijanti (dijastratija, dijafazija, dijatopija i dijamezija) omogućava versatilnost u komunikaciji i mogućnost snalaženja u svakoj sociolingvističkoj situaciji koju je govornik u stanju da ispravno protumači i u njoj ravnopravno učestvuje. Na teoriji govornih činova (Austin 1962; Searle 1969; Hymes 1972), zasnivaju se pojmovno-funkcionalni silabusi zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike koji zamenjuju ili integrišu gramatičke silabuse koji do tada preovlađuju u didaktičkim materijalima.

Interkulturalna komunikacija – Projekat LabCom

Kritičari komunikativnog pristupa u nastavi smatraju da se sa ovim pristupom shvatanje kulture u širem smislu reči izgubilo i da zahvaljujući teoriji govornih činova dominiraju mikrolingvistički aspekti u sagledavanju kulture. Ovi aspekti pripadaju društveno-situacionom kontekstu koji se relativno lako uočava, prepoznaje i uči u odnosu na kulturni kontekst *tout court* (Ciliberti 2012) koji izmiče nekoj preciznijoj definiciji, a pri tom predstavlja pozadinu svake komunikacije kojoj daje specifičnost, stil, sve ono što predstavlja sistem vrednosti i predznanja jedne zajednice tj. ono što je implicitno u kulturi, te je time najteže za usvajanje. Brojni su pokušaji kategorizacije ovih kulturnih elemenata tzv. sociotipa (Balboni & Caon, 2015) čiji je cilj njihovo bolje razumevanje i prenošenje pripadnicima drugih kultura. Jedan od značajnijih projekata je LabCom koji je realizovao Centar za istraživanje didaktike jezika Univerziteta u Veneciji (Centro di Ricerca sulla Didattica delle Lingue, Università Ca' Foscari Venezia). U okviru ovog projekta osmišljena je mapa interkulturalne komunikacije (<http://www.mappainterulturale.it/>) na kojoj su obeležene geografske zone pokrivene istraživanjem. Na osnovu interkulturalnog modela (Balboni & Caon 2015) definisane su različite kulturne kategorije koje korisnicima omogućavaju uvid u osobenosti određene kulture u odnosu na maternju, italijansku kulturu. Srbija je u ovom projektu uzeta kao paradigma za sve balkanske zemlje pod denominacijom *Serbia e penisola balcanica*. Polazeći od četiri ponuđene kategorije (kulturne vrednosti, verbalno i neverbalno izražavanje, komunikativne situacije) može se dalje vršiti pretraga po potkategorijama. U okviru prve kategorije nalaze se sledeće teme: znanje, novac, iskrenost, porodica, hijerarhija, politička (ne) korektnost, religija itd. U okviru druge kategorije su: telo, međusobna blizina, mirisi i zvuci, jelo, alkohol, cigarete, pokloni, statusni simboli, a u trećoj: leksika, gramatika, formalno/neformalno, komunikativne situacije, metafore, frazeologizmi, titule, oslovljavanje itd. U poslednjoj kategoriji navedeni su: večera, kokteli, dijalog, javni govori, poslovni ručkovi, e-mejlovi, poslovni sastanci, telefoniranje. Da bi se imao uvid u model definisanja svake kategorije navešćemo primer „praznoverja“ (*superstizione*) kao potkategorije u okviru kategorije „kulturne vrednosti“ (*valori culturali*):

Nel mondo balcanico occidentale esistono alcune credenze non presenti in Italia. In particolare, va ricordato come nella cultura serba si tenda a evitare di regalare fiori in numero pari perché si ritiene che una simile quantità sia destinata ai morti. Inoltre, non va dimenticato che, se si è ospiti a pranzo, a cena o per un drink presso l'abitazione di qualcuno, è opportuno bere tutto il contenuto del proprio bicchiere: in alcune aree di cultura serba, infatti, si crede che non consumare per intero la propria bevanda possa portare guai e litigi nella casa in cui si è stati ospiti. Battere le nocche sul tavolo con il pugno semi-chiuso (come il bussare: “battere sul legno”, tradotto letteralmente) è un gesto scaramantico, di buon auspicio, che può manifestarsi in una riunione in ufficio tra colleghi stretti (anche in

presenza di uno straniero) senza partner esterni, ma difficilmente comparirà durante un incontro ufficiale.³

Sajt redovno ažuriraju stručni saradnici i institucije prisutni u zemljama čija se kultura izučava. Kao što osnivači ističu, ključ razumevanja ovog projekta leži u njegovoj nedovršenosti, autori ne pretenduju da daju konačnu, fosiliziranu sliku jedne kulture, jer nju čine pojedinci, pa se ovde radi samo o naznakama koje su u stalnoj proverbi kroz praktičnu upotrebu. Smatramo da je značaj ovog projekta veliki i da može da posluži i autorima udžbenika, u našem slučaju srpskog jezika za strance, jer se kulturne specifičnosti našeg područja mogu posmatrati iz ugla budućih korisnika samih priručnika.

Kontakt kultura i pojam akulturacije

Prelazeći sa teorijskih razmatranja o odnosu jezika i kulture na konkretan nivo primene ovih postulata na učenje stranih jezika postavlja se metodološki problem tj. na koji način ostvariti akulturaciju tj. razvoj „društvene inteligencije“ koja bi omogućila usvajanje i uvažavanje druge lingvističke i kulturne zajednice, otvoreniji pristup, znatiželju, interes ne samo u cilju komunikacije, već i ponašanja, usvajanja drugačijeg sistema vrednosti (Ciliberti 2012). U kontaktu sa drugom kulturom promenićemo nešto u svom shvatanju sveta, što je proces akulturacije uspešniji ponašanje i gestovi polaznika postajace sve sličniji, pa čak i gotovo identični maternjim govornicima jezika (Celentin & Serragiotto 2000). Jedna od prvih definicija akulturacije iako postavljena davne 1936. godine još uvek je aktuelna: „Acculturation comprehends those phenomena which result when groups of individuals having different cultures come into continuous first-hand contact, with subsequent changes in the original cultural patterns of either or both groups“ (Redfield, Linton & Herskovits 1936). Kontakt sa drugom kulturom utoliko je teži ukoliko se odvija „na daljinu“ tj. u inostranoj sredini gde je nastavnik često jedini model govornika. Samim tim, udžbenik postaje ne samo neophodno i nezaobilazno sredstvo u nastavi, već i izvor informacija kulturne sadržine koje bi bar delimično trebalo da nadomeste odsustvo direktnog kontakta sa izvornim govornicima i ciljnom kulturom. U nastavi strane kulture treba izbegavati dve opasnosti: sa jedne strane, formalizovanu nastavu, neku vrstu kulturne matematike odvojene od realnosti kroz objašnjavanje sistema koji regulišu kulturnu praksu,

³ „Na području zapadnog Balkana postoje verovanja kojih nema u Italiji. Na primer, u srpskoj kulturi treba izbegavati poklanjanje cveća u parnom broju, jer se to radi samo u slučaju mrtvih. Ukoliko ste gost na ručku ili večeri preporučuje se da ne ostavljate nepopijeno piće u čaši, jer se u nekim delovima Srbije veruje da to može prouzrokovati probleme i svađu u kući domaćina. Kucanje zglobovima prstiju o sto sa poluzatvorenom šakom (kucanje u drvo) sujeveran je gest za dobru sreću koji se može videti na sastancima među bliskim kolegama bez spoljnih saradnika (čak i u prisustvu stranaca), ali ne i na zvaničnim sastancima“ (preuzeto sa internet adrese: http://www.mappainte.culturale.it/?page_id=2540).

a sa druge strane, folklorizaciju i egzotizam tj. sve ono što je stereotipno, anegdotsko i čudno u datoj civilizaciji (Vujović 2004).

Analiza udžbenika srpskog jezika kao stranog za srednji nivo

Rad koji je pred nama tematski je nastavak rada u kome smo se bavili analizom elemenata kulture u udžbenicima za početni nivo učenja srpskog i hrvatskog jezika kao stranog (Perišić Arsić 2017). U zaključku smo uočili određene tendencije autora u predstavljanju kulturnih elemenata: prevalentnost geografskih sadržaja tj. opisa gradova i regija, gastronomskih tema, površnog nabiranja poznatih imena iz kulturnog života. Uočili smo i težnju ka interkulturalnosti kroz uvođenje tema karakterističnih za druge kulture. Na taj način, međutim, ne ostvaruje se komparativnost ili komunikacija sa domaćom kulturom, te iz tog razloga, kao što je naša praksa pokazala, ove teme nisu ni interesantne ni stimulativne za polaznike. Odsustvo autentičnog materijala u nastavi objasnili smo pretpostavkom kojom se autori vode, a to je da je na početnom nivou učenja jezika još uvek prerano uvoditi ovu vrstu sadržaja zbog nedovoljnog poznavanja leksike, ali i gramatike u celini.

U ovom radu analiziraćemo dva udžbenika za srednji nivo, *Učimo srpski 2* izdavačke kuće Azbukum iz Novog Sada i *Sretan put* italijanske izdavačke kuće Edizioni Goliardiche.

Udžbenik „Učimo srpski 2“

Udžbenik *Učimo srpski 2* do sada je doživeo tri izdanja; mi smo se bavili analizom drugog, objavljenog 2006. godine. Kako sami autori naglašavaju u uvodnom delu, ovaj, kao i ostali udžbenici izdavačke kuće Azbukum iz Novog Sada, rezultat su dugogodišnjeg rada sa strancima koji od 1996. godine uče jezik u njihovom centru. Ciljna grupa su polaznici koji imaju osnovno predznanje iz gramatike, ali nedovoljan leksički fond. Knjiga ima 172 stranice i podeljena je u tri celine: lekcije, gramatički pregled i gramatičke vežbe. U pokušaju da klasifikujemo elemente kulture izdvojićemo sledeće tematske grupe:

Kulturni sadržaji u sekundarnim tekstovima:

- muzika: Đorđe Balašević, Ana Stanić, Partibrejkersi, narodne pesme: *Tamo daleko* i *Donesi vina krčmarice*.

- tekstovi sa opisom poznatih ličnosti u uvodnom delu svake didaktičke jedinice: Slobodan Jovanović, Mileva Marić, Katarina Ivanović, Nikola Tesla, Čika Jova Zmaj, Dositej Obradović.

Kulturni sadržaji u okviru vežbanja:

- piće i hrana: kako se pravi turska kafa za dvoje - poslagati rečenice prema smislu

- geografija: Kopaonik, dvorac Dunderskih, Herceg Novi, gradovi Srbije, škotska planina Ben Nevis, Kolumbija

- autentični ambijent: razgovor u kafani

- leksika: idiomatski izrazi, zagonetke, sleng

- registri (formalno/neformalno izražavanje)

Kulturni sadržaji u okviru primarnih tekstova:

- elementi drugih kultura i opštevažeće teme: feng šui, istorija gradova, visina poznatih svetskih građevina, sreća, hipohondrija, profesionalni sport, kompjuteri, zdravlje

- javne i autentične ličnosti i njihove životne priče: Milena Dravić i Dragan Nikolić, Vesna Vulović, priča samohrane majke šestoro dece, priča o turistima avanturistima

- o srpskoj dijaspori

- tekstovi osmišljeni za potrebe udžbenika: komunikacija pripadnika različitih kultura, Tamare i Dana, kratki tekstovi *On* i *Ona* o međusobnom odnosu jednog bračnog para

- leksika: frazemi, poslovice (*sto ljudi-sto čudi, pao vam je mrak na oči, zdravi kao dren*)

Zadatak izdavačke kuće Azbukum bio je na izvestan način teži u odnosu na udžbenik objavljen u Italiji s obzirom na to da su se njime morale obuhvatiti sve ciljne grupe različite po uzrastu, interesovanjima, maternjem jeziku i kulturi, a koje usvajaju jezik u matičnoj ili, pak, inostranoj sredini. Autori su u želji da obuhvate što veći broj kulturoloških tema neke od njih obradili samo površno kroz nabranje (geografija, piće i hrana, kulturološki obojena leksika). Iako se leksici dalo dosta prostora kroz idiome, zagonetke i sleng, njihovo prisustvo ograničava se na vežbe u kojima se od učenika očekuje da prepoznaju i protumače ove kulturološki obojene izraze bez njihovog prethodnog objašnjenja. S obzirom da se značenje idioma ne može izvesti iz analize pojedinačnih leksičkih jedinica koje su u njihovom sastavu, bilo je potrebno, po nama, uvesti ove sadržaje u same tekstove i na taj način dati priliku polaznicima da sami otkriju njihovo značenje kroz kontekst, te da ih na taj način i bolje memorišu. U vežbi u kojoj policajac zaustavlja ženu radi kontrole vozačke dozvole učenik treba da izabere opcije za koje smatra da su primerene ovoj vrsti komunikacije. Među njima nalazimo rečenice:

„Pobogu ženo! Kako to voziš?“

„Ćao, ribo! Šta ima?“

Ovi žargonski izrazi uvek su interesantni učenicima, ali se postavlja pitanje svrhe i smisla same vežbe s obzirom da bez uvodnog objašnjenja nije moguće samostalno odgonetnuti njihovo značenje.

Posebno značajnim smatramo prisustvo kulturnih elemenata u okviru glavnih tekstova koji, iako nisu eksplicitno predstavljeni, izazivaju interesovanje učenika baš zbog različitosti u odnosu na maternju kulturu. Tako u tekstu o Mileni Dravić i Draganu Nikoliću izjava glumice: „Ja, kao i mnoge žene, čekam svog čoveka“, gde se iz prethodnog teksta vidi da njen muž provodi dosta vremena na splavu, obično bude protumačena kao primer patrijarhalnog odnosa između muškarca i žene, koji je, po našim učenicima (a posebno učenicama), neprimeren modernom vremenu u kome živimo. Ili u tekstu *Od ljubavi deca rastu* majka petoro vanbračne dece kaže: „Svi su verovali da sam rađala decu dok ne dobijem sina i da je to uslov da se udam. Zato sam rešila da rodim još jedno dete da dokažem da to nije tačno“. Iz sopstvenog iskustva rada sa učenicima zapazili smo da poslednja rečenica obično izaziva burne reakcije, jer sa gledišta pripadnika italijanske kulture navedeni motiv rađanja deteta tumači se kao neprimeren. Smatramo da bi trebalo uključiti više autentičnih tekstova ovog tipa za srednji nivo učenja jezika, jer su zanimljivi za interkulturološku diskusiju i razmenu, nasuprot neutralnim temama kojima obiluje ovaj udžbenik.

Ponekad i neautentični tekstovi osmišljeni za potrebe udžbenika mogu biti zanimljivi i stimulativni za raspravu (*On i Ona*, str. 12), jer neke opšte životne teme ispričane u specifičnim okvirima jedne kulture mogu da naiđu na prepoznavanje i razumevanje i van njenih granica. Sa druge strane, pokušaj uvođenja elemenata interkulturalnosti kroz seriju tekstova u kojima se prate razgovori Tamare i Dana, koji pripadaju različitim kulturama, srpskoj i austrijskoj, ne smatramo posebno uspešnim, jer u njima nema realnog susreta i razmene kultura (sa izuzetkom naručivanja pesme u kafani) te time ne rezultiraju ni stimulativno ni autentično.

Udžbenik „Sretan put“

Udžbenik *Sretan put* do sada je imao četiri izdanja, od kojih smo analizirali treće iz 2008. godine. Udžbenik je prevashodno namenjen italofonima, studentima srpskog i hrvatskog jezika u Italiji, ali i svim polaznicima koji uče jezik samostalno ili u okviru privatnih kurseva. Obimnim uvodnim delom obuhvaćena je istorija i geografska rasprostranjenost jezika, kao i razlike između njegovih različitih varijanti. Ovde leži jedna od specifičnosti ovog udžbenika u odnosu na druge publikovane u matičnim zemljama, jer su u njemu obuhvaćene sve varijante nekada jedinstvenog srpskohrvatskog jezika čije su specifičnosti tj. sličnosti i razlike postepeno objašnjene u okviru posebnih didaktičkih jedinica na morfosintaksičkom i leksičkom nivou. Tekstovi su pisani ijekavicom, primećuje se prevalentnost hrvatske leksike, posebno u glavnim tekstovima. Kroz osamnaest didaktičkih jedinica prati se priča Italijanke i njenog muža Hrvata, a kompleksnost tekstova već od prve lekcije podrazumeva da polaznici imaju barem osnovno predznanje jezika ili da

poznaju neki drugi slovenski jezik. Na kraju svake lekcije unet je mali rečnik svih reči prisutnih u tekstu. Nakon glavnog teksta slede gramatička objašnjenja sa vežbama. Pokušaj klasifikovanja kulturnih sadržaja ovog udžbenika je sledeći:

Kulturni sadržaji u sekundarnim tekstovima:

- leksika: pozdravi, svakodnevni izrazi, idiomi, poslovice, vicevi, trgovinsko-komercijalna terminologija, primer ugovora

- muzika: Azra, Bijelo dugme, narodne pesme *Riba i devojka* i *Ajde Jano*

- zanimljivosti: horoskop, prognoza vremena

- književnost (poezija i proza): Ranko Marinković *Ruke*, Aleksa Šantić *Proljeće*, Ivo Andrić *Pismo iz 1920. godine*, Antun Branko Šimić *Oči*, Antun Gustav Matoš *Utjeha kose*, Dobrica Cesarić *Pjesma mrtvog pjesnika*, Ranko Marinković *Glorija*

Kulturni sadržaji u glavnom tekstu:

- priča bračnog para Italijanke i Hrvata u različitim životnim situacijama

- muzika: u autu dok putuju ka Puli slušaju grupu Crvena jabuka

- geografija: grad Osijek kao rodni grad jednog od glavnih likova, izlet u Dubrovnik

- književnost: lekcija pod naslovom *Bosna u književnosti* (o A. Šantiću i I. Andriću), priča *Rastreseni profesor Kubus* Zyra Vukelića

Pisan na italijanskom jeziku i objavljen u Italiji, ovaj udžbenik namenjen je prvenstveno italo fonima. Mogućnost kontrastiranja dva jezika samo je delimično iskorišćena u prikazu gramatike, dok je sa kulturološke strane ta vrsta analize izostala. Primećuje se, međutim, da je velika pažnja posvećena leksici, posebno idiomima, koji su prisutni na kraju svake lekcije. Težište kulturnih sadržaja je na književnosti, dok su muzika i poneka zanimljivost (horoskop, vremenska prognoza) samo sporadično obrađeni. S obzirom da glavni tekstovi prate priču bračnog para, Izabele i Nenada, Italijanke i Hrvata, više pažnje se moglo posvetiti interkulturalnim temama, odnosno susretu dve kulture sa svim nesuglasicama i zanimljivostima koje ono obično sa sobom nosi. Autorka knjige je Italijanka, te je njen pogled predstavljanja kulture interesantan ali i često prožet stereotipima. Tako u drugoj lekciji *U centru Zagreba* Izabela i Nenad na putu za posao sreću Amira u kafani koji na njihov odgovor da nemaju vremena jer žure kaže:

„Nije kasno! Nikad nije kasno za jednu kavu!“.

Na ovaj način autorka preko Amira prenosi stereotip o ležernosti balkanskog čoveka. Sledi odgovor: „Važi, ali samo pet minuta“, koji je, pak, u suprotnosti sa tradicijom laganog ispijanja kafe, svojstvenom našim prostorima, u odnosu na brzo ispijanje kafe „s nogu“ tipično za Italijane. Isti stereotip nastavlja se i u narednim lekcijama:

„Njegova filozofija života je: 'Nema problema', 'sve je u redu', 'sve je dobro', živi dane s društvom i zabavlja se.“

Amir je i nostalgičan, a sve u svetlu predrasuda o Balkancima kao setnim i tužnim ljudima:

„[...] znamo njegovu tugu i čežnju za životom koji je nekada vodio u Bosni“.

Iako smo u više navrata jasno ukazali na potrebu postepenog uvođenja autentičnih tekstova u nastavu, odluku autorke knjige da prednost dâ didaktičkim tekstovima pisanim za potrebe udžbenika ne treba a priori osuditi. Kontinuitet priče, koja se na ovaj način prati kroz tekstove stimulativan je, jer daje mogućnost učenicima da i emotivno prate njen razvoj. Jedan od rizika, međutim, u ovoj vrsti tekstova je neprirodnost iskaza do kojeg dolazi kada se privileguju gramatički ciljevi, kao što je uvođenje novih reči na uštrb autentičnosti i prirodnosti izraza. Na primer u četvrtoj lekciji u toku pripremanja večere žena se obraća mužu dajući mu bespotrebno detaljne instrukcije oko nalaženja pribora za ručavanje:

„Možeš li postaviti sto? Čisti stolnjak i servijete su u dnevnoj sobi u ladici u kredencu, a čaše, tanjuri, vilice, noževi i žlice su ovdje u kuhinji.“

Zaključak

U radu smo se bavili analizom udžbenika za učenje srpskog jezika kao stranog za srednji nivo sa ciljem da uočimo i klasifikujemo kulturne sadržaje i način na koji su prezentovani, te da izvedemo zaključke i preporuke koji bi mogli poslužiti u pripremi budućih publikacija. Radi se o udžbenicima *Učimo srpski 2* izdavačke kuće Azbukum iz Novog Sada i *Sretan put* italijanske izdavačke kuće Edizioni Goliardiche. Činjenica da su ova dva udžbenika nastala u različitim jezičkim i kulturnim sredinama omogućava sagledavanje jezika i kulture iz dve različite perspektive, perspektive maternjeg i perspektive nematernjeg govornika. Komunikativne situacije osmišljene za potrebe pojedinačnih didaktičkih jedinica u sklopu ovih udžbenika, imaju zadatak da predstavljaju momente svakodnevice i u tu svrhu koriste lingvistička sredstva i različite stilove u predstavljanju likova, tema i događaja smeštenih u različiti prostorni i vremenski kontekst. Ove didaktičke jedinice stoga su proizvod različitih senzibiliteta autora koji su se, svako sa svog kulturnog stanovišta i geografske distance, latili kompleksnog zadatka da zadovolje komunikativno-lingvističke potrebe polaznika različitih ciljnih grupa. Predstava jezičke i kulturološke zajednice, posebno viđena iz svetla druge kulture, ponekad rizikuje da bude karikaturalna i stereotipna, dok se iz ugla maternje kulture teži prezentovanju što većeg broja kulturnih sadržaja koji nisu uvek dovoljno razrađeni. Smatramo da su veoma korisne, ali i atraktivne, u oba udžbenika, teme koje pomažu da shvatimo način razmišljanja zajednice o kojoj je reč, pristup rešavanju svakodnevnih problema, odnos prema novcu, poklanjanju, porodici, poštenju, javnom i privatnom prostoru, vremenu. Na srednjem nivou učenja jezika može se sa više slobode uvoditi autentični materijal koji često i bez dodatnih prilagođavanja može biti korišćen u

nastavi. Što se tiče samog jezika i njegove upotrebe posebnu pažnju treba posvetiti oslovljavanju i (ne) formalnosti u komunikaciji, tabu temama, upotrebi metafora, poslovice, frazeologizama, regionalizama itd. Za razliku od udžbenika za strani jezik pisanih i publikovanih u matičnim zemljama, udžbenici objavljeni u inostranstvu pokazuju otvoreniji pristup prema svim varijantama nekadašnjeg srpskohrvatskog jezika, u skladu sa teorijama o policentričnosti jezika, za koji smatramo da je preporučljiv u radu sa strancima, jer omogućava širinu i celovitost u sagledavanju ovog zajedničkog jezičkog i kulturnog prostora.

IZVORI

- Milićević-Dobromirov, N., Ćuk, Lj. i Radulović, N. (2006). *Učimo srpski 2*. Novi Sad: Azbukum.
- Pugliese, G. (2008). *Sretan put. Manuale della lingua croata, bosniaca, serba per italiani*. Trieste: Edizioni Goliardiche.

LITERATURA

- Austin, J. (1962). *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.
- Balboni, P. e Caon, F. (2015). *La comunicazione interculturale*. Venezia: Marsilio editore.
- Benucci, A. (1995). Relativismo culturale e culture a contatto. Un approccio didattico. In E.Vannini (a cura di), *Atti del Corso di formazione per personale docente della Scuola Secondaria di II grado da destinare alle Istituzioni Scolastiche Italiane all'estero* (pp. 89–106). Siena: Ministero degli Affari Esteri – Ministero della Pubblica Istruzione – Università per Stranieri di Siena.
- Brooks, N. (1968). Teaching Culture in the Foreign Language Classroom. *Foreign Language Annals 1–3*, 204–217.
- Bruner, J.S. (2000). *La cultura dell'educazione, nuovi orizzonti per la scuola*. Milano: Feltrinelli.
- Bugarski, R. (2005). *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Celentin, P. e Serragiotto, G. (2000). *Didattica dell'italiano in prospettiva interculturale*. Retrived November 18, 2016 from http://venus.unive.it/filim/materiali/accesso_gratuito/Filim_didattica_it_prospettiva.pdf
- Ciliberti, A. (2012). La nozione di 'competenza' nella pedagogia linguistica: dalla 'competenza linguistica' alla 'competenza comunicativa interculturale'. *Italiano LinguaDue 4/2*: 1–10.
- Hymes, D.H. (1972). On communicative competence. In Pride, J.P. & Holmes, J. (eds), *Sociolinguistic. Selected readings* (pp. 269-293). Harmondsworth: Penguin Books.
- Peršić Arsić, O. (2017), Elementi kulture u udžbenicima srpskog i hrvatskog kao stranog. In V. Karlić, S. Šakić, D. Marinković (Ur.), *Tranzicija i kulturno pamćenje*, (pp. 369-380). Zagreb: Srednja Europa.
- Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M.J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American Antropologist 38-1*: 149–152.

- Searle, J. (1969). *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sharifian, F. (2011). *Cultural Conceptualisations and Language: Theoretical Framework and Applications*. Philadelphia/Amsterdam: John Benjamins.
- Titone, R. (a cura di) (1996). *La personalità bilingue*. Milano: Bompiani.
- Vujović, A. (2004). Kratak istorijski pregled izučavanja strane civilizacije u okviru nastave stranog jezika. *Pedagogija* 59 (1): 68–79.